

τέχνης ὑπερεχούσας τοιχογραφίας τοῦ σταυροειδοῦς ναοῦ τοῦ Quetzilar διαβλέπει ὁ συγγραφεὺς ἐπίδρασιν τῆς αὐτοκρατορικῆς τέχνης τοῦ Βυζαντίου, οὕτω δὲ θίγει — ἀλλ' ὅλως ἐξωδίκως — τὸ φλέγον ζήτημα τῆς ἀντιστροφῆς ἐπιδράσεως τῆς τέχνης τοῦ Βυζαντίου ἐπὶ τῆς τέχνης τῆς Ἀνατολῆς.

Τὸ ἔργον τοῦ κ. Jerphanion μένει καθαρῶς ἀντικειμενικόν· ζητήματα καταγωγῆς, ἐξελίξεως καὶ συγκρίσεως δὲν θίγονται ἐν αὐτῷ. Ὡς καὶ ὁ ἴδιος λέγει, δὲν ἐπεζήτησεν εἰ μὴ πλουσίαν δημοσίευσιν καὶ λεπτομερῆ περιγραφὴν· θὰ ἐλέγομεν ὅτι ἐπέτυχε μίαν πλήρη δημοσίευσιν καὶ μίαν τελείαν περιγραφὴν.

Τὸ βιβλίον του συνοδευόμενον ὑπὸ ἰδιαίτερου τόμου ἔξ 69 ἀρίστων φωτοτυπικῶν πινάκων, μεταξὺ τῶν ὁποίων ἱκανοὶ ἔγχρωμοι καὶ σχέδια, ἀποβαίνει Corpus τῶν μνημείων τῆς Καππαδοκίας, ἔνθα διεσώθη διὰ παντός ἐπιστημονικῶς πλήρως τὸ σπουδαιότατον τοῦτο διὰ τὴν ἱστορίαν τῆς βυζαντινῆς τέχνης ὕλικόν, τὸ ἐκτεθειμένον — νῦν μάλιστα μετὰ τὴν ἀναχώρησιν τῶν Ἑλλήνων — καθ' ἑκάστην εἰς καταστροφάς· θ' ἀποτελέσῃ δὲ τὸ ἔργον τοῦτο εὐρὸν πεδίον συγκριτικῶν μελετῶν, ἀπαρχὴ τῶν ὁποίων ἐγένετο ἐν τῇ εἰκονογραφίᾳ ὑπὸ τοῦ διακεκριμένου σοφοῦ G. Millet (ἐν Recherches sur l'Iconographie de l'évangile, Paris, 1916), τοῦ κ. Jerphanion διαθέσαντος πάνυ εὐγενῶς τὸ ὕλικόν τῆς Καππαδοκίας πρὸ τῆς συνολικῆς του δημοσίευσως. Ἐλπίζομεν καὶ εὐχόμεθα νὰ ἴδῃ τὸ φῶς ἡ συνέχεια τοῦ λαμπροῦ τούτου ἔργου.

Γ. Α. ΣΩΤΗΡΙΟΥ

Ch. Diehl, *Manuel d'art byzantin*, Paris, β'. ἔκδ. ἐπηξηγημένη (I τόμ. 1925, II τόμ. 1926) ἐκ σ. 946 μετὰ 448 εἰκόνων καὶ σχεδίων.

Ὁ γνωστότερος ἔξ ὄλων τῶν βυζαντινολόγων παρ' ἡμῖν σοφὸς καθηγητῆς τῆς Σορβῶνης κ. Diehl προέβη ἐσχάτως εἰς δευτέραν ἐπηξηγημένην καὶ βελτιωμένην ἔκδοσιν τοῦ πολυτίμου περὶ βυζαντινῆς τέχνης ἔγχειριδίου του. Ἡ α'. ἔκδοσις τοῦ ἔργου του (1910) ἔνεκα τῶν γενομένων ἐν τῷ μεταξὺ ἀξιολόγων περὶ βυζαντινῆς τέχνης μελετῶν, δι' ὧν πλεῖστα προβλήματα τῆς μεσαιωνικῆς ἡμῶν τέχνης διηκρινίσθησαν, καὶ ἔνεκα τῶν δι' ἀνασκαφῶν ὁλὸν ἐρχομένων εἰς φῶς νέων εὐρημάτων, εἶχεν ἀληθῶς ἀνάγκην ἀναθεωρήσεως.

Εἰς τὸ νέον εἰς δύο ἤδη τόμους ἐκδοθὲν βιβλίον του ὁ κ. Diehl παρακολουθεῖ τὰ εὐρήματα, τὰς ἐρεῦνας καὶ τὴν μέχρι τοῦδε ἐφ' ὄλων τῶν κλάδων τῆς βυζαντινῆς τέχνης ἀναπτυχθεῖσαν πλουσιωτάτην βιβλιογραφίαν, ἐπιφέρον ἐκάστοτε τὰς σοφὰς αὐτοῦ παρατηρήσεις.

Αἱ κυριώτεραι ἐκ τῶν νεωτέρων ἐρευνῶν, αἵτινες ἐξετάζονται ὑπὸ τοῦ Diehl, εἶνε: αἱ μελέται τοῦ Strzygowski περὶ τῆς ἀρχιτεκτονικῆς τῆς Ἀρμενίας καὶ τῆς θέσεως ἣν ἔχει αὕτη εἰς τὴν διαμόρφωσιν τῆς βυζαντινῆς ἀρχι-

τεκτονικής, αἱ μεγάλοι ἔρουναι τῶν Butler, Miss Bell, Breasted κλπ. περὶ τῶν μνημείων Συρίας καὶ Μεσοποταμίας, αἱ μελέται τοῦ Eisen καὶ ἄλλων περὶ νέων εὐρημάτων ἐν Ἀνατολῇ, τῶν μεγίστης δηλ. σημασίας ἐκκλησιαστικῶν σκευῶν, αἱ ἔρουναι τοῦ Bréhier περὶ τῆς βυζαντινῆς γλυπτικῆς, ἡ σημασία διὰ τὴν τέχνην τῶν νέων ἑλληνικῶν εὐρημάτων ἐν Θεσσαλονίκῃ καὶ Ἐφέσῳ, αἱ ἐργασίαι τοῦ Millet περὶ τῆς ἀρχιτεκτονικῆς τῆς Ἑλλάδος καὶ Σερβίας καὶ ἰδιαίτατα αἱ μέχρι τοῦδε ἔρουναι διὰ τὴν μέγਾਲως κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη μελετηθεῖσαν ζωγραφικὴν τῆς ἀναγεννήσεως τῆς τέχνης κατὰ τὸν 14^{ον} αἰῶνα ὑπὸ τῶν Millet, Ἀινάλωφ, Grabar καὶ λοιπῶν, δι' ἣν καὶ προσθέτει δλόκληρα κεφάλαια ἀναγράφοντα τὴν νεωστὶ ἐρευνηθεῖσαν ζωγραφικὴν τῆς ἐποχῆς τῶν Παλαιολόγων ἐν Σερβίᾳ, Ρουμανίᾳ καὶ Ρωσίᾳ ὑπὸ ἐγχωρίων λογίων, πλουτίζων οὕτω τὸ ἔργον του καὶ μὲ ἰκανὰς νέας εἰκόνας.

Ἄξιοσημείωτον εἶνε ὅτι ὁ σοφὸς καθηγητῆς δὲν ἀρκεῖται εἰς τὴν μνεῖαν καὶ τὰς κυρίας ἰδέας τῶν νέων ἐργασιῶν, ἀλλὰ μὲ τὴν διακρίνουσαν αὐτὸν κρίσιν, μετριοπάθειαν καὶ εὐθύτητα σκέψεως λαμβάνει θέσιν ἔναντι τῶν νέων θεωριῶν, τηρῶν συχνότατα μέσσην ὁδόν, μετριάζων τὴν ὑπερβολὴν ἢ τὴν μονομέρειαν, εἰς ἣν εἶνε φυσικὸν νὰ φέρονται οἱ ἐρευνηταὶ προβλημάτων τινῶν, καὶ ὑποτάσσων οὕτω τὰς νέας θεωρίας καὶ τὸ νέον ὄντικόν εἰς τὰς γενικὰς ἀρχὰς τῆς βυζαντινῆς τέχνης. Ὅσον ἀφορᾷ λ. χ. εἰς τὸ μᾶλλον ἐνδιαφέρον ἡμᾶς πρόβλημα τῆς τέχνης τοῦ 14^{ου} αἰῶνος (ἥτις ἐν τούτοις διὰ τὰς ἑλληνικὰς χώρας, πλὴν τοῦ Μυστραῖ, δὲν εἶνε εἰσέτι γνωστὴ) ὁ κ. Diehl τονίζει τὸ δημιουργικὸν καὶ πρωτότυπον τῆς τέχνης ταύτης, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴν γνώμην περὶ συριακῆς ἐξαρχίσεως αὐτῆς, πρὸς τὴν θεωρίαν τοῦ «πρωτοτύπου» ἕξ ἀρχαιότερων μικρογραφιῶν καὶ πρὸς τὴν ἐρμηνείαν αὐτῆς ἐκ τῆς ἰταλικῆς ἐπιδράσεως· ὁ κ. Diehl ἐξαίρει ὀρθότατα τὴν σημασίαν τῆς Κων/πόλεως ὡς κέντρου τῆς νέας τέχνης καὶ παραδέχεται τὴν ἄμεσον ἐξάρτησιν τῆς ζωγραφικῆς τῶν Βαλκανικῶν χωρῶν ἐκ τῆς τέχνης τοῦ Βυζαντίου.

Θὰ ἐπιτραπῇ μόνον ἐνταῦθα νὰ παρατηρήσωμεν ὅτι ἐν τῇ προτασομένη βιβλιογραφίᾳ δὲν θὰ ἔπρεπε νὰ λείπη καὶ ἡ παραπομπὴ εἰς τὰ δύο τοῦλάχιστον κυριώτατα ἀρχαιολογικὰ ἑλληνικὰ περιοδικά: τὸ «Ἀρχαιολογικὸν Δελτίον» καὶ τὴν «Ἀρχαιολογικὴν Ἐφημερίδα», ἐφ' ὅσον ἀνέκαθεν ἐν αὐτοῖς δημοσιεῦνται μελέται περὶ βυζαντινῆς τέχνης.

Γ. Α. Σ.

Charles Diehl, *Un nouveau trésor d'argenterie syrienne* (Extrait ἐκ τῆς *Revue Syria*, 1926 σελ. 17 πίνακες 13).

Ὁ αὐτὸς σοφὸς κ. Diehl ἐν συντόμῳ μελέτῃ του, πλουσιώτατα διὰ 13 πινάκων κοσμουμένη, ἐξετάζει συλλογὴν ἀργυρῶν ἱερῶν σκευῶν εὐρεθέντων ἐν Συρίᾳ τῷ 1910 ἐν τινι χωρίῳ Karah παρὰ τὴν σιδηροδρομικὴν γραμμὴν